

גליון ק"י (שנה ג')
פרשת ויחי תשפ"ה

באר יעקב

שיעורי הגאון הגדול מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א
רב בית המדרש הדסידי בעלזא "זכרון רפאל" בני ברק וחבר הבר"צ דקהל מחזיקי הדת באר"י

בדברי האבודרהם

שצום עשרה בטבת אינו נדחה בשבת

מחלוקת הראשונים אם בעשרה בטבת מתענים בשבת ✦ במשמעות דברי רש"י שאין להתענות בשבת ✦ ביאור התעוררות תשובה שגם לאבודרהם אין מתענים בשבת ✦ ביאור הגר"ח בדברי האבודרהם ✦ ביאור החתם סופר בטעם שמתענים בשבת ✦ דעת המנחת חינוך ביסוד תקנת הארבעה תעניות ✦ ביאור האור שמה בדברי האבודרהם וראייתו ✦ קושיות האחרונים על דברי האבודרהם ✦ חידוש התורת חיים בחומרת תענית עשרה בטבת

לשבת ענג (ישעיה נח, ג) [או מדין תורה] משום אכלוהו היום (שמות טז, כה), [ראה ביאור הלכה (ס' רפח ד"ה אסור)].^א

הרמב"ם (הלכות תעניות פ"ה ה"ה) כתב: 'אבל אחד מארבעה ימי הצומות שחל להיות בשבת, דוחין אותו לאחר השבת'. ומבואר שאינו סובר כאבודרהם, שכן כתב כך על כל הצומות, כולל עשרה בטבת. וכן כתב המחבר בשולחן ערוך (או"ח סי' תקנ סע"ג): 'כל ארבעה צומות הללו אם חלו להיות בשבת נדחין

בו (יחזקאל כד, ב) 'בעצם היום הזה' כמו ביום הכיפורים. וכתב עליו הבית יוסף שאינו יודע מניין לו לדרוש כן.

ואפשר לפרש תמיהת הבית יוסף שכוללת שתי נקודות. א. על עצם הדרש, מניין לו לחדש דרשא שלא נזכרה בחז"ל, שנלמד מכאן שמתענים אפילו בשבת ולא נדחה לאחר השבת. ב. אפילו אם אין שייך להשלים התענית בזמן אחר, מכל מקום איך אפשר להתענות בשבת, ולדחות דין עונג שבת שחיובו מדברי קבלה [משום וקראת

מחלוקת הראשונים אם בעשרה בטבת מתענים בשבת

הבית יוסף (או"ח סי' תקנ) מביא את דברי האבודרהם (הלכות תענית ע"מ רנד), שכתב שעשרה בטבת הוא משונה משאר תעניות, ששאר תעניות יכולים לחול בשבת, וכשחלים בשבת נדחית התענית לאחר השבת ואין מתענים בשבת, אבל עשרה בטבת הגם שאינו חל לעולם בשבת, מכל מקום אפילו אם היה חל בשבת לא היו יכולים לדחותו ליום אחר, מפני שנאמר

<<<

(א) וגם יש סוברים שחיוב שלש סעודות בשבת מן התורה הוא, ראה לבוש (או"ח סי' רצא סע"א), אך ראה ערוך השלחן (שם).

פנינים

הטעם שיוסף לא היה 'מושב ועומד' מצד מצות כיבוד אב

מצרים בלעדיו, לכן נתחכם לשלוח אנשים אחרים שידברו לפרעה, משום שידע שפרעה בודאי לא יאמר כן בפני אנשים אחרים.]

באופן אחר כתב מהרי"ל דיסקין (ויחי) בטעם שלא היה שבועה זו בכלל שבועה לקיים את המצוה, שלכן ביקש יעקב מיוסף בלשון בקשה 'אם נא מצאתי חן בעיניך (שם, כט), ולא גזר עליו בתורת כיבוד אב, שרצה שישבע לו על כך, ואם יגזור עליו הרי יהיה כמו נשבע לקיים את המצוה שאינו שבועה, לכן ביקש ממנו דרך בקשה, כדי שישכים לכך מרצונו הטוב, ועל זה היה יכול להשביעו. ובה מפרש את הכתוב (שם): 'ועשית עמדי חסד ואמת', שמאחר שזה 'חסד' ולא ציווי, לכן הגיע לידי 'ואמת' - שצריך לקיים את השבועה.

ומבואר בדברי מהרי"ל דיסקין, שאין חיוב מצות כיבוד אב אלא באופן שאביו מצווהו בלשון ציווי, אבל אם לא ציווהו, אף שביקש ממנו וגילה לו שזהו רצונו, אין זה חיוב משום מצות כיבוד אב, ולכן כשנשבע על כך לא הוי שבועה לקיים את המצוה. והוא חידוש גדול, שבפשוטו גם אם לא צוהו לו אביו, אלא שביקש ממנו, גם כן מחויב לכבדו ולעשות רצונו. ואמנם יש מקום לומר, שאף אם באופן שאביו מבקש סתם מחויב לכבדו, מכל מקום כאן שיעקב גילה בפירוש שאינו רוצה לצוות עליו אלא לדרוש בדרך בקשה, בזה אינו מחויב משום כיבוד אב. ויש לעיין בזה.

איתא בנדרים (ה), 'מנין שנשבעין לקיים את המצוה, שנאמר (תהלים קיט, קו) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך. והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא, אלא הא קא משמע לן, דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה'.

הקשה הפנים יפות (ויחי), מדוע למדו דבר זה מפסוק בתהלים, ולא מהמובא בפרשתנו שיוסף נשבע לקיים מצות אביו להעלותו ממצרים, אף שכבר היה מצווה לקיים מצות אביו מדין כיבוד אב. ותירץ, על פי מה שאמרו בנדרים שם שהוא מושבע ועומד 'מהר סיני', ואם כן אין שום ראייה משבועת יוסף, שהיה קודם נתינת התורה בהר סיני ולא היה מושבע ועומד.

שוב הביא הפנים יפות מדברי הרמב"ן (בראשית מז, לא), שכתב שהשבועה לא היתה כלל כדי לזרז את יוסף, אלא בשביל פרעה, כדי שיצטרך להניח ליוסף להעלותו. ובהו מבאר את הלשון שאמר יוסף (שם, ל) 'אנכי אעשה כדבריך', שנתכוון לומר ליעקב שמצידו אין שום מניעה ומוכן להעלותו, אלא שיש לחשוש שפרעה ימנע את הדבר, ולכן אמר לו יעקב 'השבעה לי'.

[**וראה בטעמא דקרא** (ויחי) שהביא בשם אביו הקהלות יעקב בענין זה, לבאר מה ששלח יוסף שליחים לבקש מפרעה שיתן לו להעלות את אביו, כפי שכתוב (שם, נ, ה): 'דברו נא באוזני פרעה לאמר וגו' ועתה אעלה נא ואקברה את אבי ואשובה'. ומדוע לא אמר לו יוסף כן בעצמו. אלא שיוסף חשש שמא יענה לו פרעה שאינו יכול להניח לו לצאת ממצרים, משום שלא יוכל לנהל את ארץ

לאחר השבת. והיינו כשיטתו בבית יוסף שאינו מסכים לדברי האבודרהם.

אך כבר העיר **המגן אברהם** (שם ס"ק ד), שלשון השולחן ערוך לאו דווקא, משום שלעולם אין עשרה בטבת יכול לחול בשבת, על פי הקביעות של ראשי חדשים כמבואר בהלכות ראש חדש (או"ח סי' תכח סעי' ב). וראה **באליה רבה** שמביא דברי **כנסת הגדולה** (שם, הגהות בית יוסף) שמעתיק מספר **תקון יששכר** (כח), שבתשובות הגאונים מפורש כהאבודרהם.

במשמעות דברי רש"י שאין להתענות בשבת
האחרונים ציינו לדברי רש"י (מגילה ה. ד"ה אבל זמן), על מה שאמרו במשנה (שם) שתשעה באב שחל בשבת מאחרין לדחות התענית לאחר השבת ולא מקדימין, שכתב שהוא הדין לשבעה עשר בתמוז ולעשרה בטבת. הרי מפורש ברש"י שעשרה בטבת שחל בשבת נדחה, שלא כדברי האבודרהם. והבית יוסף עצמו מביא שם באותו סימן את דברי רש"י, ולא העיר שדבריו הם דלא כהאבודרהם.

ובשו"ת **שואל ומשיב** (מהדו"ק ח"ג סי' קעט) כתב לדחות הראיה מדברי רש"י. דהנה מבואר בגמרא (ראש השנה יח:), שבזמן שיש שמד חייבים להתענות בארבעה צומות מדברי קבלה, ובזמן שלום כשהיה בית מקדש שני קיים אין דין תענית, ובזמן שאין שלום ואין שמד אם רצו רוב ציבור להתענות מתענין, ובלא רצו אין מתענין. והטור (סי' תקנ) הביא את דברי הגמרא, וכתב שבזמן הזה רצו וקיבלו עליהם להתענות, ולכן חייבים להתענות, וכל שכן בדורותינו שיש שמד שחייבים להתענות מדברי קבלה ומתקנת נביאים.

על פי זה מיישב השואל ומשיב שאין סתירה בין דברי רש"י לדברי האבודרהם, שרש"י בא לפרש את דברי המשנה, ובזמנו של רבי שכתב המשנה לא היה חיוב להתענות, וכיון שאם רצו שלא להתענות כלל הציבור, וכיון שאם רצו שלא להתענות כלל רשאים, כל שכן שרשאים לדחות התענית ליום אחר, ונמצא שאז לא היה נוהג דין של 'בעצם היום הזה'. אבל בזמן הזה שקיבלוהו עליהם לחובה וחזר להיות חיוב גמור, וכל שכן לפי מה שכתב הטור שהחיוב בזמן הזה מדברי קבלה, מודה רש"י לדברי האבודרהם שאין לדחות תענית עשרה בטבת, כיון שחייב להיות בעצם היום הזה. וכן כתב ליישב בהתעוררות **תשובה** (ח"ג, הערות על סדר השולחן ערוך סי' תקנ).²

אולם **בהגהות מהרש"ם** (על מסכת מגילה, שם) דחה את דברי השואל ומשיב. שהרי רש"י אחר שהביא שהוא הדין שבעה עשר בתמוז ועשרה בטבת שנדחין לאחר השבת, סיים וכתב שהטעם שנקטה המשנה דווקא תשעה באב, משום שהוכפלו בו צרות והכל מתענין בו, אבל שאר צומות אם רצו מתענין ואם רצו אין מתענין. ונראה מדבריו, שהביא את דברי

הגמרא שהתענית תלויה באם רצו רק בכדי לבאר מדוע נקטה המשנה תשעה באב ולא שאר תעניות, אבל מתחילה בקושייתו עדיין לא סבר שמדובר בזמן שתלוי ברצון. ומוכח שעצם הדין שעשרה בטבת נדחה, אינו תלוי בפרט זה שנוהג רק בזמן שהתענית תלויה ברצון הציבור.

ביאור התעוררות תשובה שגם לאבודרהם אין מתענים בשבת

עוד כתב בהתעוררות **תשובה** (שם) דבר חידוש בכדי ליישב דברי האבודרהם עם דברי רש"י. שלא כתב האבודרהם שמתענים בשבת, אלא כתב רק שאין שייך להשלים התענית בזמן אחר, ואין התענית נדחית לאחר השבת. ואפשר שכוונתו לומר שאין מתענים כלל, לא בשבת ולא אחר השבת.

אך באמת אף אם נפרש כך בדברי האבודרהם, עדיין אין דבריו מתאימים עם דברי רש"י. שהרי לרש"י התענית נדחית לאחר השבת כלשון המשנה שמאחרין ולא מקדימין, וכמו בתשעה באב שהתענית נדחית ליום ראשון.

ביאור הגר"ח כדברי האבודרהם

ידועים דברי **הגר"ח מבריסק** (ראש השנה שם) בביאור דברי האבודרהם, בטעם הדבר שעשרה בטבת שונה משאר תעניות שנדחים לאחר השבת. שהרי מצאנו (ראה ברכות לא:; שלחן ערוך או"ח סי' רפח סעי' ד) שתענית חלום מתענים אפילו בשבת, ומוכח מזה שבעצם שייך להתענות בשבת, אלא שבמקום שאין ענין להתענות דווקא ביום זה, אין סיבה להתענות בשבת, כיון שיכול להתענות למחר על ענין זה שבא להתענות עליו, אמנם במקום שהתענית שייכת רק ליום זה בדווקא, ואין שייך לדחותה לזמן אחר, הותר להתענות בשבת, ומשום כך בתענית חלום שמועילה התענית לבטל החלום דווקא כשמתענים בו ביום כדאיתא בשבת (א), אין שייך לדחות התענית למחר.

לפי זה מובן החילוק שבין עשרה בטבת לבין שאר תעניות. ששאר תעניות אינם תלולים דווקא ביום מסוים, אלא בחודש שאירעו בו המאורעות, ואם כן יכולים להתענות גם ביום אחר, ואין צריך לדחות את השבת מחמתם. אבל בעשרה בטבת שנאמר בו (יחזקאל כד. ב.) 'כתב לך את שם היום את עצם היום הזה סמך מלך בבל אל ירושלים בעצם היום הזה', מוכח שנקבע התענית דווקא ליום זה של עשרה בטבת ואי אפשר לדחותו ליום אחר, ובהכרח שמתענים אפילו בשבת.³

אמנם יש להעיר על מה שמוכיח הגר"ח מתענית חלום שמוותר להתענות בשבת, ממה שכתב **הטור** (סי' רפח) בטעם שמוותר להתענות תענית חלום בשבת, משום שדבר זה עונג הוא לו, מאחר שנפשו עגומה עליו על חלומו וחושב שיתבטל החלום בשכר התענית. ולפי טעם זה אין לנו ראייה לכאן

לקבוע תענית לציבור בשבת. גם אין מבואר בדבריו מה הוא הטעם שרק בעשרה בטבת קבעו התענית דווקא ליום זה, ומדוע חמור בזה יותר מתשעה באב.

ביאור החתם סופר בטעם שמתענים בשבת

החתם סופר (דרוש לח' טבת תקפ"א, בסוף תורת משה דברים, ונדפס עתה בדרשות חתם סופר) כתב בטעם שתענית עשרה בטבת חמורה יותר מתשעה באב, משום שבאותו יום שהטילו מצור על ירושלים ישבו בית דין של מעלה לדון על חורבן הבית, וגברו המשמאילים על המיימינים. וכן בכל שנה ושנה יושבים בית דין של מעלה ביום זה וגוזרים אם ימשך החורבן. והנה תענית שנקבעה על צרה שעברה אין מתענים בשבת, אבל תענית שמתענים על העתיד על גזירה שתבטל מותר להתענות בשבת, משום שיש לו עונג בתעניתו, שמבטל בכך צרה העתידה לבוא, ואין זה נחשב לעינוי, ולכן מתענים תענית חלום בשבת שיש לו עונג לבטל חלומו.

לפי זה מובן החילוק בין עשרה בטבת לתשעה באב ושאר תעניות, שבכולם התענית הוא על העבר, מה שאין כן בעשרה בטבת התענית הוא על העתיד ועונג היא לו.⁴

הבני יששכר (חדשי כסלו טבת מאמר יד) כתב בטעם הדבר שעשרה בטבת שונה משאר תעניות ומתענים בו אפילו בשבת, משום שבו התחילה הפורענות שצר מלך בבל על עיר הקודש, ואתחלתא דפורענותא חמירא. וכתב שמכאן למדו חז"ל (תענית כט.) דבר זה שאתחלתא דפורענותא עדיפא, ולכן קבעו תענית תשעה באב בתשיעי לחודש ולא בעשירי שבו נשרף רוב הייכל.

דעת המנחת חינוך

ביסוד תקנת הארבעה תעניות

היסוד הנ"ל שכתב הגר"ח כתב גם **המנחת חינוך** (מצוה שא אות ז), שבדברי קבלה לא נתייחד יום מיוחד לתענית, שהרי בנביא (זכריה ח. יט) נכתב 'צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי', הרי שתלה הכתוב התענית בחדשים ולא בימים שבאיזה יום שירצה יוכל להתענות בחדשים אלו. אלא שחכמים קבעו אחר חורבן בית שני יום קבוע לתענית. אולם המנחת חינוך כתב יסוד זה על כל הארבעה צומות, ולא חילק בין עשרה בטבת לשאר תעניות.⁵

המנחת חינוך הביא ראייה לדבריו, מדברי הגמרא (ראש השנה יח:), שנחלקו רבי עקיבא ורבי שמעון מתי הוא יום התענית של צום העשירי בחודש טבת. רבי עקיבא סובר בעשירי לחודש, שבו סמך מלך בבל על ירושלים, ורבי שמעון סובר, בחמישי לחודש יום שבאה השמועה לגולה. ואם היתה קביעות ליום מדברי קבלה, איך שייך שיחלקו בזה. ובהכרח שהקביעות מדברי קבלה היא רק על החודש, וקביעות היום נקבעה רק על ידי חכמים.

היו מתענים אף בשבת, כיון שהצרה באה מחמת חילול שבת.

(ה) ובהגהות **חלקת יואב** (על המנחת חינוך) שם ציין שכעין יסוד זה כבר נמצא בריטב"א (ראש השנה יח.) ובשו"ת **תשב"ץ** (חי"ב סי' רעא). עיין שם.

ג) וראה עוד בבנין שלמה (שם) שכתב, שהלימוד שמתענים אף בשבת הוא מזה שנאמר 'כתב לך את שם היום', וכמו שדרשו בסוכה (נג.) מתיבתא 'ביום' אפילו בשבת.

ד) וראה עוד בדרשות **חתם סופר** (דרשות רבות לח' טבת), שמאריך בדרך דרוש בטעם שתענית עשרה בטבת

ב) גם בבנין שלמה (ח"ב סי' מד בהערה אות י) כתב כעין זה. אלא שהוא רצה לומר, שדברי האבודרהם אינם נוהגים בזמן הזה, רק בזמן שהיה חיוב מדברי קבלה. ודבר זה תלוי במה שהאירכו המפרשים לדון בדברי הטור אם בזמן הזה החיוב הוא חיוב גמור מדברי קבלה. ואכמ"ל.

שבוודאי יש כח ביד חכמים לגזור ולבטל מצוה דאורייתא, כמו שדחו שופר ולולב ביום טוב שחל בשבת. אך זהו רק משום גזירה במקום שחששו שיבואו לידי איסור, אבל בלי חשש איסור אין שייך לדחות, ולכן כתב האבודרהם שבעשרה בטבת שחל בשבת שאין בזה סיבה לגזור, לא היו חכמים דוחים התענית.

עוד כתב הברכי יוסף, שאפשר לפרש את דברי הגמרא, שלא היתה הקושיא לדחות תענית יום כיפור ל"א בתשרי, אלא שמשעת קידוש החודש יראו לעבר החודש שלא יחול יום הכיפורים בשני בשבת. וכן פירש שם הריטב"א. וראה בשו"ת **שואל ומשיב** (שם) שכתב כך לדחות קושיית הברכי יוסף. ולא ראה שהברכי יוסף עצמו תירץ כן.

עוד הקשה שם השואל ומשיב על דברי האבודרהם, מדברי הגמרא (חולין קא): שבשעת השמד לא עשו יום כיפור בעשירי בתשרי. וקשה שבשעת שמד צריך למסור נפש על כל מצוה, ובהכרח שכיון שאפשר לדחותו ליום אחר אין זה ביהרג ואל יעבור.

חידוש התורת חיים בחומרת תענית עשרה בטבת

בתורת חיים (סופר, ס' תקנ) אחר שהביא את דברי האבודרהם ומדברי רש"י נראה שלא סבר כן כנ"ל, הקשה שמאחר שאין עשרה בטבת יכול לחול בשבת מה נפקא מינה במחלוקת זו, ומדוע הוצרך האבודרהם לכתבו.

וכתב, שנראה לומר שכתבו בכדי לחדש שעשרה בטבת חמור כיום הכיפורים ואסור בו כל החמשה עינויים, שהרי אם היה חל בשבת היה דוחה שבת. ולכן גם כתב השולחן ערוך שכל הארבעה צומות נדחים בשבת. וכבר העיר המגן אברהם שהלשון לאו דווקא, שהרי עשרה בטבת אינו יכול לחול בשבת וכנ"ל. אבל לדבריו מובן שכתבו להוציא מדעת האבודרהם, ולומר שאינו חמור משאר תעניות. ומסיים התורת חיים ששמע מאביו (בעל המחנה חיים) שיש לחוש לדברי האבודרהם ולהחמיר מאד בתענית עשרה בטבת.

וקשה מדוע נסתפקו רק על יחיד ולא על תענית ציבור. ובהכרח שהטעם משום שכל הצומות אינם יכולים לחול בערב שבת, חוץ מעשרה בטבת לפי הקביעות שלנו, ובעשרה בטבת אין להסתפק משום שתענית זו מתענים אף בשבת, ואם כן כל שכן שבערב שבת משלים התענית עד הלילה. ומכאן למד האבודרהם שבעשרה בטבת מתענים אף בשבת.

אולם לכאורה יש להעיר על ראייה זו, שאף שהיו מתענים אפילו בשבת, זהו רק משום שאי אפשר להתענות ביום אחר, שהתענית נקבעה בדווקא ליום זה. אבל כשמתענים בערב שבת הרי התענית הוא בערב שבת ולא בשבת, ואם הדין הוא שאין צריך להשלים הרי קיים התענית בכך ואין צורך להתענות בשבת.

עוד יש להעיר על דברי האור שמח (ראה בהערות על שו"ת בנין שלמה, ח"א סי' לו הערה ט), ממה שהביאו ה**רשב"א** וה**ריטב"א** (עירובין שם) שרבינו יצחק בעל התוספות לא השלים התענית בעשרה בטבת שחל בערב שבת. ופירשו שאף על פי שמסקנת הגמרא הוא שהלכה מתענה ומשלים עד הלילה, אפשר שר"י פירש דברי הגמרא שרשאי להשלים אבל אין חיוב להשלים. ומוכח מדבריהם שגם עשרה בטבת הוא בכלל האיביעא אם מתענה ומשלים ודלא כאבודרהם. אך לפי מה שכתבנו לדחות את ראיית האור שמח אין ראייה ממעשה של הר"י נגד דעת אבודרהם.

קושיות האחרונים על דברי האבודרהם

הברכי יוסף (סי' תקנ ס"ק ב) מביא, שיש מקשים על דברי אבודרהם מדברי הגמרא (כתובות ה.), שהקשו 'אלא מעתה יום הכיפורים שחל להיות בשני בשבת ידחה, גזירה שמא ישחוט בן עוף', ופירושו, שידחו התענית לשלישי בשבת, משום גזירה שישחוט בשבת לצורך סעודת ערב יום הכיפורים. ולדברי אבודרהם קשה, אין סברו לדחות תענית יום הכיפורים שכתוב בו (ויקרא כג. כט) 'בעצם היום הזה'.

וכתב הברכי יוסף, שאין זה קושיא,

עוד כתב המנחת חינוך, שלפי דבריו מובן מדוע אין הארבעה צומות דוחים שבת, שמאחר שהם מדברי קבלה שדינם כדברי תורה יכולים לדחות מצות עונג שבת שגם הוא מדברי קבלה, וכמו שמביא הבית יוסף שעשרה בטבת היה דוחה שבת. אבל לפי מה שנתבאר מובן, שמאחר שהדברי קבלה לא היו על יום מיוחד, לכן אינם דוחים שבת. וצריך עיון לפי מסקנתו איך יפרש את דברי האבודרהם, שמהם הוכיח בקושיא שדברי קבלה דוחים שבת, כיון שלפי דעתו אף לעשרה בטבת אין יום קבוע.

ביאור האור שמח בדברי האבודרהם וראייתו

האור שמח (הלכות תעניות פ"ה ה"ה) כתב לבאר דברי האבודרהם איך מותר להתענות בשבת, על פי מה שכתב המב"ט **בקרית ספר** (הל' שבת פכ"ט), שהאיסור להתענות בשבת מן התורה, הוא רק על כל המעת לעת של שבת לילה ויום, אבל כשמתענה רק ביום בלי הלילה אין אסור מן התורה. ולכן היו חכמים יכולים לקבוע תענית של יום אף בשבת שאין עוברים על איסור תורה¹.

ברם יש להעיר על דבריו, שלפי האמור שבשעת השמד יש חיוב להתענות, הרי נוהגים בכל התעניות כל חומרות תענית ציבור שאסורים בחמשה עינויים, ומפסיקים בהם מבעוד יום שמתענים לילה ויום, והובאו דבריו בבית יוסף (שם). והב"ח פירש כן להלכה בדעת הטור, לפי מה שכתב שבזמן הזה יש שמד וחיובים להתענות מדברי קבלה. וראה גם **במשנה ברורה** (שם ס"ק ו; שער הציון ס"ק ט) שבעל נפש יחמיר בזה. ולפי זה נמצא שביאור האור שמח נכון רק לזמן שאין שמד, שאז התענית תלויה ברצון הציבור ואין מתענים רק ביום. וזה היפך מה שהבאנו למעלה בשם האחרונים, שדווקא בזמן שיש שמד ואין התענית תלויה ברצון שייך לומר שמתענים בשבת.

עוד כתב האור שמח שם להביא ראייה לדברי האבודרהם, מדברי הגמרא בעירובין (מ. מ.) שנסתפקו ביחיד המתענה בערב שבת האם רשאי להשלים את התענית עד הלילה.

(1) וראה גם בהתעוררות תשובה (ח"ג סי' סט) אריכות בענין זה, אם תענית בשבת ביום בלי הלילה אסורה מן התורה.

♦ תמיצית השיעור ♦

- ✦ **באבודרהם** אם עשרה בטבת היה חל בשבת, היו מתענים, משום 'בעצם היום הזה'.
- ✦ **בבית יוסף** תמה. ואפשר גם מצד המקור לדרוש כן, וגם איך אפשר לדחות איסור תורה משום דברי קבלה.
- ✦ **ברמב"ם** ושו"ע שכל הצומות נדחין מפני שבת. אך באמת עשרה בטבת לעולם אין חל בשבת.
- ✦ **ברש"י** שעשרה בטבת נדחה ולא מוקדם, מוכח שאין מתענים בשבת.
- ✦ **בשואל ומשיב** והתעוררות תשובה שזה בזמן שהיה תלוי ברצון הציבור, אבל היום שקבלוהו חובה היה דוחה שבת.
- ✦ עוד דחה התעוררות תשובה שלא נתכוון אבודרהם שמתענים בשבת, אלא שאינו נדחה. אך גם זה דלא כרש"י.
- ✦ הגר"ח שעשרה בטבת שייך דווקא ליום זה, ולכן מתענים בשבת כמו תענית חלום. אך בטור שתענית חלום משום שנפשו עגומה והוי עונג.
- ✦ **חתם סופר** שעשרה בטבת על העתיד ונחשב עונג, ולכן מתענים בשבת. ובבני **יששכר** שעשרה בטבת חמור משום **אתחלתא** דפורענותא.
- ✦ **במנחת חינוך** שכל הצומות נתקנו לכתחילה לחודש ולא ליום מסוים, ולכן אין דוחין שבת.
- ✦ **באור שמח** שאיסור תענית שבת הוא רק מעת לעת, ולכן מתענים עשרה בטבת בשבת. ולפי זה רק כשאין שעת השמד.
- ✦ אור שמח מוכיח כאבודרהם מזה שנסתפקו בעירובין רק ביחיד המתענה בערב שבת אם משלים ולא בציבור. ויש לדחות.
- ✦ מה שרצו לדחות יום הכפורים, שהיה שם גזירה. או שהכוונה לעבר את החודש שלא יחול בשני.
- ✦ הנפקא מינה בזה, אף שלעולם לא חל בשבת, כתב תורת חיים שהוא חמור יותר ואסור בכל חמשת העינויים.

חלוקת קדשים בלילה

בתרגום על הפסוק (בראשית מט, כז) 'בבקר יאכל עד ובערב יחלק שלל', כתב 'לעידן רמושא יהון מפלגין מותר שאר קורבניא, ואכלין גבר חולקיה'. ומשמע שרק בערב היו אוכלים את הקרבנות.

בקונטרס חסדי אבות (הנדפס בסוף ספר יבין דעת, סי' יב), רצה השואל ליישב על פי זה את דברי **התוספות** (הגיגה כא. ד"ה האונן), שהקשו על המבואר בגמרא שם שזבה טובלת ואוכלת קדשים לערב, מדוע אוכלת רק לערב. ולפי הנ"ל מובן, שמאחר שאכילת הכהנים מכפרת (ראה פסחים נט:), ואכילתם רק בלילה, אם כן רק אז נשלמת כפרתה ויכולה לאכול בקדשים. אך החסדי אבות דוחה את דבריו, שאף שאכילת הכהנים מכפרת, מכל מקום אינה מעכבת את הכפרה. ומביא ראיה לזה, מיום הכפורים שהוא 'ראש לכפרות' כלשונו, ואף שאין שם אכילה כלל. [אך ציין שם, שבמקום אחר נתן טעם לשבח, על פי מה שכתבו **התוספות** (שבת קיז: ד"ה אבל) שבמוצאי יום הכפורים היו אוכלים את השעיר ואז היתה נגמרת הכפרה. ואולי זהו הטעם שאנו נוהגים לאכול סעודה במוצאי יום הקדוש].

עוד הוסיף בחסדי אבות, שאף על פי שאמרו במנחות (טז:): שבים הכפורים שחל בשבת חילקו לחם הפנים לערב, ומשמע שבכל השנה לא היו מחלקים דווקא בערב, ושלא כדברי התרגום. כמה תשובות בדבר: א. שבכל יום היו מחלקים בין כך בערב, משום שלא היו יכולים לחלק מנחות נגד מנחות וזבחים נגד זבחים רק בערב, שכן לא ידעו כמה יהיה, אבל בשבת שאין מביאים קרבנות

והחפץ חיים ב**ליקוטי הלכות** (פסחים שם, תורת הקדשים אות ד) נסתפק במחוסר כפורים שאכילת הכהנים מעכבת את הכפרה, האם היא מעכבת גם את העבודה, או שמא היא רק חומרא באכילת קדשים, אבל להכנס למקדש ולעבוד אפשר גם קודם שנאכל הבשר, כל שנזרק הדם. ויש לעיין מה הסברא לחלק בזה בין העבודה במקדש לאכילת קדשים, ואולי אם הוא איסור דרבנן שייר לחלק בזה, אבל בגמרא משמע שהוא מדאורייתא, ואם כן מניין לנו לחלק בזה. וראה עוד מה שכתבנו בענין אכילת קדשים **באוצר באר יעקב** (גליון כג).

תמצית מתוך השיעורים המופיעים בספרי באר יעקב

מן הבאר

בענין נשבע לקיים את המצוה

(באר יעקב חלק א' - פרשת ויחי)

- ✦ בנדירים שנשבע לקיים את המצוה אף שמושב ועומד מזרז נפשו. ובשבועות שאין בזה להרע או להיטיב.
- ✦ **לר"ן והמאור** יש בזה לאו ומלקות, **תוספות** **רא"ש** ו**רמב"ן** אף מלקות אין בזה.
- ✦ הזירוז, **לקצות** משום שיש איסור, **מתוספות** משמע שעצם הזכרת השם בשבועה מזרז, ו**לקהלות יעקב** מזרזו שלא ימצא צדדי קולא.
- ✦ נשבע שלא לעבור על לאו, גם להר"ן והמאור אין בזה מלקות.
- ✦ **בריטב"א** שאין בזה שבועת שוא, מאחר שמזרזו. ול**מאירי** אם מקיים השבועה אינו שוא, ואם אינו מקיים עובר משום שוא.
- ✦ **לרמב"ם** - **לרדב"ז** לעולם אין בזה משום שוא, ול**בית הלוי** לקיים עשה הוא שוא ולקיים לאו לאו הוא שוא.
- ✦ **בפרי מגדים** שנשבע שלא לעבור לאו יש בזה איסור, וב**אבני מלואים** שאין בזה איסור כלל, ודלא כמו שכתב בקצות גבי לקיים עשה.
- ✦ כוונת הבית הלוי צריך ביאור, שאם לקיים לאו לאו הוא שוא, כל שכן בלקיים עשה שמוסיף לאו על העשה.
- ✦ **בריטב"א** מוכח היפוך מבית הלוי, שלקיים לאו הוא שוא ולקיים עשה לאו הוא שוא.
- ✦ בשבועה על שבועה - יש סתירה **בריטב"א** אם יש בזה שוא. ו**אור שמח** מוכיח מתוספתא שאין בזה שוא.

ברין המסופק אם בירך ברכה ראשונה

(באר יעקב חלק ב' - פרשת ויחי)

- ✦ **בשולחן ערוך** שהמסופק אם בירך אינו חוזר ומברך, ספק ברכות להקל.
- ✦ יש לעיין אם יכול להחמיר שלא לאכול, או שצריך לאכול, כדי שאם בירך לא תהא הברכה לבטלה.
- ✦ דעת הר"י שהמסופק אם בירך צריך לברך. ו**רבי עקיבא איגר** מבאר שבנהיגין צריך להחמיר משום ספק נהנה בלא ברכה.
- ✦ בהגהות רבי עקיבא איגר מוסיף, שממה נפשך יש כאן ספק ברכה לבטלה, ולכן לר"י חוזר ומברך.
- ✦ אף להלכה שאינו מברך, כתב שער הציון שאין צריך להחמיר לאכול.
- ✦ יתכן שזה רק בהתחיל לאכול, שאז הברכה אינה לבטלה.
- ✦ אם ברכה לבטלה מן התורה ודאי צריך לאכול, ואם הוא דרבנן יש לעיין.
- ✦ **אבי עזרי** מבאר שיטת ר"י, שמאחר שברכה לבטלה היא דרבנן אינו מחויב לאכול, ונחשב אכילה מתחילה, וצריך לברך.
- ✦ למעשה ישתדל לצאת מפי אחר, ואם לא, יש לו לאכול.

כל הזכויות שמורות
יו"ל ע"י מכון 'טעם התורה'
להוצאת שיעורי הגאון הגדול
מוה"ר רבי יעקב גרינוואלד שליט"א

להערות והארות ולכל ספרי המכון:
טל: 972-54-8470816
דוא"ל: taamhatoreh@gmail.com

לאור באור התורה

הביאו ברכה לתוך ביתכם - ספרי 'באר יעקב' הנפלאים
שיעורים וסוגיות מאור תורתו של עמוד התורה שליט"א
אוצרות יקרים מפז מעומקה של תורה - לארכה ולרחבה
ערוכים וכתובים בטוב טעם ודעת ובשפה שווה לכל נפש

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
לפרטים נוספים: 053-314-4155

